

Кривошея Ігор Іванович  
професор, завідувач кафедри загальної історії  
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини  
Якименко Людмила Миколаївна  
кандидат історичних наук, Державний історико-архітектурний заповідник  
«Стара Умань»

«ЕПОХА ВЕЛИКОГО ХАОСУ»: ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ  
УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ПРОТИРІЧ В ОЦІНЦІ ЗБ. БЖЕЗИНСЬКОГО

Кривошея І.І., Якименко Л.М. «Епоха великого хаосу»: перспективи  
вирішення українсько-російських протиріч в оцінці Зб. Бжезинського.

У статті проаналізовано наукові напрацювання й публічні виступи американського аналітика у сфері зовнішньої політики США Збігнева Бжезинського щодо загострення двосторонніх відносин України й Росії в контексті анексії останньою АР Крим й підтримки сепаратистських настроїв на Сході України, а також перспектив вирішення конфлікту з найменшими втратами для всіх сторін.

Ключові слова: Україна, Росія, США, ЄС, Зб. Бжезинський, українсько-російські відносини.

Кривошея И.И., Якименко Л.Н. «Эпоха большого хаоса»: перспективы  
решения украинско-российских противоречий в оценке Зб. Бжезинского.

В статье проанализированы научные наработки и публичные выступления американского аналитика в сфере внешней политики США Збигнева Бжезинского относительно обострения двусторонних отношений Украины и России в контексте аннексии последней АР Крым и поддержки сепаратистских настроений на Востоке Украины, а также перспектив разрешения конфликта с наименьшими потерями для всех сторон.

Ключевые слова: Украина, Россия, ЕС, США, Зб. Бжезинский, украинско-российские отношения.

Krivosheya I.I., Yakimenko L.N. «Great chaos era»: perspectives of the Ukrainian-Russian conflict's solving according to Sb. Brzezinski.

The article investigates the scientific works and public statements of Zbigniew Brzezinski, the American analyst in the area of US foreign policy, as for strained bilateral relations between Ukraine and Russia in the context of the Crimean annexation and separatist sentiments in the East of Ukraine, also the possibilities of resolving of the conflict with minimal losses for all parties.

Keywords: Ukraine, Russia, European Union, USA, Sb. Brzezinski, Ukrainian-Russian relations.

За останні півтора роки російсько-українські відносини не просто зайшли в глухий кут – вони загострилися аж до воєнного протистояння й анексії агресивним північним сусідом частини територій нашої держави. Зважаючи на, м'яко кажучи, недалекоглядну політику керманічів України, що ослабили військову могутність й обороноздатність країни, перед обличчям реальної небезпеки Київ змушений звернутися по допомогу до європейських й американських партнерів. Тим більше, що саме США, Британія й Росія за Будапештським меморандумом від 5 грудня 1994 р. у відповідь на відмову України від ядерного статусу згодилися поважати її незалежність, суверенітет та існуючі кордони, утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо неї, у тому числі й від економічного тиску. Зрозуміло, що Москва порушила всі свої зобов'язання, тому стати на захист інтересів і територіальної цілісності нашої держави повинні ЄС і Сполучені Штати як гаранті виконання попередніх домовленостей. І від того, яку позицію в російсько-українському конфлікті займе Вашингтон, у великій мірі залежить подальша доля України як суверенної держави.

Щодо цього особливої актуальності й гостроти набувають політологічні напрацювання й публічні висловлювання стосовно українського питання архітектора й ідеолога зовнішньополітичного курсу США Зб. Бжезінського. Він автор глобальної стратегії антикомунізму й теорії технотронної ери як різновиду концепції постіндустріального

суспільства, радник із національної безпеки (1977 – 1981) президента Дж. Картера, член правління Центру стратегічних і міжнародних досліджень Школи поглибленого міжнародного дослідження при університеті Джона Гопкінса.

У його роботах («Велика шахівниця. Панування Америки і його геостратегічні імперативи», «Вибір. Світове панування або глобальне лідерство» «Ще один шанс. Три президенти й криза Американської наддержави», «Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади» [1]) ідеться про вплив США як єдиної наддержави на сучасні міжнародні відносини й про їхню політику щодо так званих «геополітичних точок» [2] на Євразійському континенті, до яких належить й Україна. Зб. Бжезинський відводить нашій державі роль «принципово важливого геополітичного центру». У його виступах постійно фігурують три головні тези: те, що Україна стала незалежною державою, – одна з трьох найважливіших подій у Європі після краху в Першій світовій війні імперіалістичної Німеччини й Австро-Угорської імперії, поділу континенту внаслідок Другої світової війни; доки Україна є незалежною, відновлення Російської імперії неможливе, саме її існування спонукатиме Росію під тиском демографічних проблем і загроз зі Сходу до європейського вибору; Україна за своїм історичним корінням та культурними традиціями – органічна частина Європи й неодмінно повернеться в її лоно [3].

Дослідження наукової спадщини Зб. Бжезинського доволі чисельні [4], однак у них лише спорадично й моноаспектно вивчаються питання щодо українсько-російських взаємин у контексті сучасної геополітичної ситуації. Саме тому маємо **на меті** в нашій статті з'ясувати основні положення концепції Зб. Бжезинського щодо позиції США в конфлікті між Україною й Росією і його бачення розв'язання кризи, яке б задовольнило всі сторони.

Збігнев Бжезинський належить до тих постатей у світовій геополітиці, висловлювання й позиція котрих можуть слугувати своєрідним індикатором для адекватної й прогностичної оцінки ситуації на міжнародній арені.

Американський політик і політолог ніколи не приховував своїх русофобських настроїв. У численних статтях, інтерв'ю, монографіях він розглядав Росію як дестабілізуючий фактор у системі міжнародних відносин за умови зростання її економічної, політичної й військової могутності, адже це, у результаті, обов'язково мало б зумовити відродження імперських амбіцій у кремлівської влади. Прагнення Москви періоду президентства Путіна – Медведєва – Путіна отримати своєрідний карт-бланш у зовнішній політиці як компенсацію за поразку в «холодній війні» наштовхнулося не тільки на критику, а згодом і конфронтацію з Західним світом, але й може призвести до повної ізоляції Росії з боку цивілізованого світу й війни. У великій мірі сьогодні ми є свідками реалізації багатьох далекоглядних прогностичних тверджень Зб. Бжезинського щодо розгортання подій на Євразійському континенті та в інших куточках світу.

Зрозуміло, що саме Європа – і як стратегічний партнер, і як потужний у військово-політичному й економічному відношенні конкурент, і як серцевина Північноатлантичного альянсу – посідає важливе, навіть визначальне місце в структурі архітекtonіки зовнішньої політики Вашингтона, нового «балансу сил» на планеті, де США, на думку Зб. Бжезинського, мають зберегти свою владу й вплив як світова наддержава.

Що ж стосується Росії, правильніше буде сказати – медіаобразу Росії, котрий витворюється за активного сприяння ЗМІ, то американський політик залишається вірним собі й вбачає небезпеку в посиленні могутності РФ для Європи, для США й для усього світу. «Росія, – на думку Зб. Бжезинського, – не може досягти успіхів щодо свого майбутнього та процвітання своїх громадян без тяжіння до більш близьких відносин із Європою. Якщо вона цього не зробить, то перетвориться на порожній простір. Демографічна криза вкрай серйозна, люди старіють. Поряд іде зростання Китаю. Але Росія не зможе рухатися до Європи, поки думає про себе як про імперію» [5].

Вибудовується чітка й зрозуміла модель: сильна Росія прагнучиме воєнним шляхом повернути собі обшири СРСР або Російської імперії,

наштовхнеться на протидію ЄС, не зупиниться перед агресією на територію європейських держав, спровокує чергову світову війну й завдасть величезних збитків континенту. Більше того, консолідація антиамериканських сил навколо Кремля (Іран, країни Латинської Америки, «загравання» Пакистану, Афганістану, КНДР, особливо тісні контакти з Сирією та ін.) створить ілюзію формування дво- і навіть багатополюсного світу, у котрому США – одна з кількох (Китай, Росія), а не єдина наддержава, що посилить вагання Європи в питаннях взаємодії з Москвою на користь налагодження діалогу й послабить вплив Білого дому на континенті.

Тому Вашингтону вигідно розпалювати ворожнечу між РФ і ЄС, адже це приносить економічні й політичні бонуси, тим більше, що Росія дає більш ніж достатньо приводів для звинувачень в імперських претензіях, що реалізуються шляхом захоплення територій сусідніх держав, насамперед українського Криму й частини Південно-Східного регіону України. Наша держава стала першою жертвою на новому витку глобального протистояння США – РФ, де роль й одностайна позиція Європи саме в «українському питанні» вкрай важлива для повернення анексованих територій і припинення кровопролиття на Донбасі та недопущення реалізації Кремлем експансіоністських планів не тільки щодо України, але й інших держав.

Зб. Бжезинський застерігає увесь цивілізований світ: «Якщо дозволити Росії здійснити свою шовіністичну політику в Україні, то наступними будуть Балтійські країни, котрі Путін бачить частиною Російської імперії, а потім й інші. Наприклад, Грузія, Азербайджан. У результаті це призведе до розпаду Північноатлантичного альянсу». Російська геополітика, на думку Зб. Бжезинського, визначається «одержимістю Володимира Путіна імперським минулим». Росія прагне створити щось, що нагадує Російську імперію або Радянський Союз, і Путін «наївно» вважає, що лідери колишніх радянських республік погодяться на підлеглу роль. Але історія, пише Зб. Бжезинський, доводить, що одного разу набута національна державність «заразлива» і зруйнувати її може лише зовнішня сила [6].

Ще до подій 2014 – 2015 рр. американський аналітик Україні відводив ключову роль на континенті, називаючи геополітичним центром сили. У список п'яти геостратегічних центрів входять також Азербайджан, Південна Корея, Туреччина й Іран. Так як «геополітичні центри обумовлюються своїм географічним положенням, яке в деяких випадках забезпечує їм особливу роль у плані контролю за доступом до важливих районів або ж можливості відмови важливим геостратегічним дійовим особам в отриманні ресурсів», такі держави можуть відігравати роль оборонного щита для сильних політичних гравців світу або регіону. Як наслідок, «ідентифікація ключових євразійських геополітичних центрів періоду після холодної війни, а також їх захист є принциповим аспектом глобальної геостратегії Америки» [7], що змушує останню не залишатися осторонь від тих проблем, котрі пов'язані зі зростанням протиріч і воєнного протистояння між Україною й Росією.

Українсько-російські взаємини після розпаду СРСР склалися досить непросто. Зб. Бжезинський називає їх «напруженими». Він згадує про погрози Росії припинити постачання газу й нафти до України в 2005, 2007 й 2009 роках, про рішення В. Януковича продовжити оренду військово-морської бази РФ у Севастополі в обмін на здешевлення російських енергоносіїв. Пророчими з висоти 2014 – 2015 рр. видаються його слова, що Кремль змушуватиме Україну вступити до спільного економічного простору, при цьому російські компанії поглинатимуть українські підприємства, відбираючи в нашої держави контроль над основними промисловими об'єктами, а крім того, Росія намагатиметься проникнути у вітчизняні спецслужби й військове командування, аби Київ не міг захистити свій суверенітет. Якщо ж не вдасться здійснити все це мирним шляхом, то пан Бжезинський не виключає можливості, що Москва застосує силу й влаштує економічну кризу в Україні [8].

Потрібно врахувати, що американський аналітик висунув перелічені припущення ще в 2012 р. За таких умов, вважає він, «сама західна політика підбадьорювання України до тісних зв'язків із ЄС і його підтримка в

протистоянні з агресивним сусідом є критично важливою передтечею стимулювання Росії переглянути свою позицію стосовно України й піти на поступки та співпрацю з Заходом. «Це не може трапитися при президентові Путіні, – вважає Зб. Бжезинський, – але внутрішні передумови для демократичної еволюції в Росії зростають» [9]. Відомий політолог застерігає також і Європу: для Росії єдина можливість повернутися в стан могутньої імперії – приєднати до себе Україну, однак якщо це відбудеться, РФ стане набагато сильнішою у своєму протистоянні з Брюсселем, Лондоном і Вашингтоном. На жаль, на сьогодні складається враження, що Україна схожа на джокера в тій геополітичній грі, яку Захід веде з Росією [10].

Однак варто сказати, що сценарії розвитку внутрішньополітичної ситуації в самій Росії залежать від перспектив врегулювання української кризи. У доповіді «Між Кримом і кризою» розглядаються два базових сценарії розвитку подій. За першим варіантом станеться «остаточне припинення бойових дій на Україні, що послабить актуальність факторів зовнішньої загрози й підвищить імовірність поступового скасування економічних санкцій проти Росії. У такому разі «фактор захисного патріотизму» гратиме другорядну роль, ослабне також його вплив на рейтинги російської влади. Другий сценарій розвитку подій передбачає «продовження збройного конфлікту на Україні». Автори доповіді вважають, що в цьому випадку фактор «захисного патріотизму» і кампанія в ЗМІ дозволять підтримувати довіру до влади на високому рівні, адже «збереження зовнішньої загрози в поєднанні зі зниженим рівнем економічних настроїв в умовах економічної кризи буде сприяти перенесенню агресії на зовнішнього ворога». Другий варіант для Кремля набагато привабливіший на тлі думських виборів 2016 р. і президентських 2018 [11].

Зб. Бжезинський переконаний у згубності такої позиції Москви, і її результатом стане знищення будь-якої військово-політичної й економічної платформи для налагодження й поглиблення відносин із Європейським Союзом, адже Росія та атлантичний Захід поліпшать взаємини лише якщо

перша по-справжньому визнає незалежну Україну. На його думку, «ЄС вчинив розумно, коли в листопаді 2010 р. відкрив Україні доступ до своїх програм, а 2011 р. поставив за мету підписати офіційну угоду про асоціацію» [12].

У нинішньому історичному контексті американський політолог пропонує США піти на компроміс із Росією. В інтерв'ю впливовій британській газеті «The Times» Зб. Бжезинський заявив, що криза на Україні повинна вирішуватися шляхом компромісу, який буде прийнятним як для США, так і для Росії. «Нам потрібно знайти якесь рішення, у якому наші [американські] і їх [російські] інтереси виявилися б сумісні», – сказав він. Іншими словами: США повинні дати Росії гарантії, що Київ не приєднається до НАТО, а Захід має допомогти Україні стати демократичним членом Європейського Союзу. Зб. Бжезинський відомий як невтомний і жорсткий критик В. Путіна. Але те, що зараз саме він закликає США і ЄС слідувати *realpolitik* – симптоматично. Він, як і багато інших зарубіжних експертів, переконаний, що при нинішніх загострених відносинах й агресивному емоційному настрої Кремля через події на Україні інший курс буде не просто нерозумним, але і згубним для всього світу [13].

Отже, аналіз наукових праць й інтерв'ю в ЗМІ відомого й впливового політика, аналітика, ученого Зб. Бжезинського дає змогу стверджувати, що Євразійський континент, на його думку, був і залишається театром зіткнення національних інтересів США та Росії.

Особливої значимості в контексті глобального протистояння набула Україна, що у 2014 р. стала жертвою експансіоністської політики Кремля. Зб. Бжезинський давно попереджував про ту небезпеку, яка зависла над нашою державою, що, на його думку, є геополітичним центром сили, а тому потрібна Москві як трамплін для загарбання Прибалтики й Південного Кавказу під лозунгами захисту російськомовного населення, а насправді – із метою відновлення Російської імперії. Першими симптомами того, що РФ від



теоретичних напрацювань спецслужб й інформаційної війни перейшла до рішучих дій, стала анексія Криму й війна на Південному Сході України.

За таких умов Зб. Бжезинський радить Європі й США бути одноставними й посилювати економічний і політичний тиск на Москву шляхом санкцій, що призведе до зубожіння населення й зростання незадоволення путінським режимом у самій країні, а також підтримувати євроінтеграційні устремління України, допомагати їй фінансово й забезпечити зброєю, але не поспішати з її входженням до складу НАТО, аби не дратувати «емоційно нестійку» ядерну Росію натівськими військовими базами на російсько-українському кордоні, доки вона ще спроможна нанести удар по європейських союзниках Вашингтона. Зб. Бжезинський вважає запропоновану ним стратегія не «капітуляцією» перед Росією чи «ганебним компромісом» зі сторони США, а лише спробою вирішити ситуацію для України з найменшими втратами для всіх зацікавлених сторін. Чи буде ця стратегія ефективною й чи її результат задовольнить прагнення саме України, якщо Білий дім таки візьме її на озброєння, – покаже час, а поки що нашій державі доводиться в черговий раз платити високу ціну за свою незалежність і територіальну цілісність.

## Література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Збигнев Бжезинский. – М.: Международ. отношения, 2002. – 256 с.; Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / Збигнев Бжезинский / Пер. с англ. – М.: Международ. отношения, 2007. – 288 с.; Бжезинский З. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / Збигнев Бжезинский / Пер. с англ. – М.: Международ. отношения, 2007. – 240 с.; Бжезинський З. Стратегічне бачення: Америка й криза глобальної влади / Пер. з англ. Ганни Лелів / З. Бжезинський. – Львів : Літопис, 2012. – 168 с.; Бжезинский З. «Азербайджан и Грузия могут стать следующими жертвами шовинистической политики России» / Зб. Бжезинский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.echo.a>: Бжезинский за компромисс с Россией, но американцы боятся Обамы / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://maxpark.com/community/politic/content/3388457>; Бжезинский Збигнев: «США должны защитить Грузию, Украину и Азербайджан» / Збигнев Бжезинский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.apa.az/news/128003>; Бжезинский: агрессия Путина не закончится на Украине, есть риск для других / Зб. Бжезинский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2015/03/25/7032244/>; Эпоха большого хаоса: Бжезинский предупреждает [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://inosmi.ru/newtimes\\_az/20140815/222389746.html](http://inosmi.ru/newtimes_az/20140815/222389746.html)
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Збигнев Бжезинский. – М.: Международ. отношения, 2002. – С. 56.
3. Збигнев Бжезинский о будущем России и Украины / Зб. Бжезинский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geopolitica.ru/article/zbignev-bzhezinskiy-o-budushchem-rossii-i-ukrainy#.VfHMM9LtlHw>

4. Ефимов Н.Н. В чём опасность геостратегии Бжезинского для России? / Н.Н. Ефимов // Военная мысль. – № 5. – С. 31 – 38; Евстафьев Д.Г. Збигнев Бжезинский как зеркало американской геополитики / Д.Г. Евстафьев // США: экономика, политика, идеология. – 1994. – № 5. – С. 30 – 41; Кожакин Е.В. Россия в политических исследованиях Збигнева Бжезинского 1950 – 1960-х гг. / Е.В. Кожакин // История и историография зарубежного мира в лицах. – № 5. – С. 158 – 170; Поликарпов В.С. З. Бжезинский: Сделать Россию пешкой / Виталий Поликарпов. – М. : Эксмо : Алгоритм, 2011. – 224 с.; Валовой Д.В. От Сталина и Рузвельта до Путина и Буша / Дмитрий Валовой. – М. : ТЕРРА, 2007. – 448 с.; Шаклеина Т.А. Россия и США в новом мировом порядке. Дискуссии в политико-академических сообществах России и США (1991 – 2002) / Татьяна Шаклеина. – М. : Институт США и Канады РАН, 2002. – 445 с.; Шаклеина Т.А. Дискуссии в США по внешней политике / Т.А. Шаклеина // США – Канада: экономика – политика – культура. – 1999. – № 12.; Панарин И. Первая мировая информационная война. Развал СССР / Игорь Панарин. – СПб. : Питер, 2010. – 256 с.; Три революции и две перестройки. Этюды на темы советской истории / В. Малинкович. – М. : ИГПИ, 2008. – 368 с.; Беззубцев-Кондаков А. Надо ли России бояться Китая / А. Беззубцев-Кондаков, И. Дроканов. – СПб. : Питер, 2011. – 240 с.; Млечин М.Л. Китай – великая держава номер один / Млечин М.Л. – СПб. : БХВ-Петербург, 2012. – 400 с.; Евгеньев В.А. Образы США и СССР в концепции мировой политики Збигнева Бжезинского / В. Евгеньев // Полис: Политические исследования : научный и культурно-просветительский журнал. – 2003. – № 1. – С. 179 – 186; Манекин Р.В. Збигнев Бжезинский: Who is Who / Р.В. Манекин, Д.В. Корнилов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.roman.by/r-14733.html>; Грищенко Т.А. Збигнев Бжезинський як критик зовнішньополітичної стратегії республіканських адміністрацій (перш. пол. 1970-х рр.) / Т.А. Грищенко // Записки історичного факультету. – Вип.13 . – С. 206 – 215.; Грищенко Т.А. Біля витоків тристоронньої стратегії: Збигнев Бжезинський і початковий етап діяльності

Тристоронньої комісії // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2003. – С. 255 – 258;  
Грищенко Т.А. З. Бжезинський і зміни у зовнішньополітичних настановах  
адміністрації Дж. Картера в 1978 р. / Т. Грищенко // Історичний журнал :  
наукове громадсько-політичне видання. – № 5. – С. 25 – 36.

5. Збигнев Бжезинский о будущем России и Украины / Зб. Бжезинский  
[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geopolitica.ru/article/zbignev-bzhezinskiy-o-budushchem-rossii-i-ukrainy#.VfHMM9LtlHw>

6. Там само.

7. Место Украины на шахматной доске Бжезинского/ Зб. Бжезинский  
[Электронный ресурс]. – Режим доступа:  
<http://www.russiapost.su/archives/25715>

8. Бжезинський З. Стратегічне бачення: Америка й криза глобальної  
влади / Пер. з англ. Ганни Лелів / З. Бжезинський. – Львів : Літопис, 2012. –  
С. 80.

9. Збигнев Бжезинский о будущем России и Украины / Зб. Бжезинский  
[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geopolitica.ru/article/zbignev-bzhezinskiy-o-budushchem-rossii-i-ukrainy#.VfHMM9LtlHw>

10. Там само.

11. Там само.

12. Бжезинський З. Стратегічне бачення: Америка й криза глобальної  
влади / Пер. з англ. Ганни Лелів / З. Бжезинський. – Львів : Літопис, 2012. –  
С. 120.

13. Збигнев Бжезинский о будущем России и Украины / Зб. Бжезинский  
[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geopolitica.ru/article/zbignev-bzhezinskiy-o-budushchem-rossii-i-ukrainy#.VfHMM9LtlHw>